

Микола Симчич

НОВІ КРИТИЧНІ ВИДАННЯ МОГИЛЯНСЬКИХ КУРСІВ ЕТИК: ТЕОФАН ПРОКОПОВИЧ І МИХАЙЛО КОЗАЧИНСЬКИЙ.

Huber, S. (Ed.). (2024). *T. Prokopowicz, Ethica sive scientia morum; M. Kozaczynski, Philosophia moralis seu Ethica*. Warszawa: Sub lupa.

Наприкінці минулого року вийшло друком комбіноване видання двох курсів з етики, які викладались у Києво-Могилянській академії (далі – КМА) у XVIII ст. Ідеться про курси Теофана Прокоповича (1708 р.) і Михайла Козачинського (1740 р.). Книжка вийшла друком у варшавському видавництві Sub Lupa, серія *Polonica Philosophica Orientalia*. У цій серії публікуються дослідження, виконані в межах однойменного проекту, що здійснювався при Ягелонському університеті (Краків) у 2018–2025 рр¹. під керівництвом професора Штефена Губера (Steffen Huber). Метою проекту було дослідити, як польська філософія взаємодіяла з філософією народів, що в певний час входили до Польсько-Литовської Речі Посполитої. Тому в проекті крім польських науковців були задіяні дослідницькі групи з України, Білорусі й Литви. Російсько-українська війна, поза сумнівом, негативно позначилася на функціонуванні проекту, але, попри неї, робота дослідників утилилася в десяток колективних монографій і публікації оригінальних текстів XVI–XVIII ст.

Рецензоване видання – це результат роботи команди українських науковців при *Polonica Philosophica Orientalia*: Ярослави Стратій, Богдана Бабенка, Миколи Федя і Олександра Киричка, більшість із них представляють відділ історії філософії України Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Ключова особливість публікації – це видання критичного (оригінального латинського) тексту, а не перекладу на якусь із сучасних мов. Такий формат видання досить незвичний в українському контексті.

Структура рецензованого видання виглядає таким чином:

- Вступна стаття Богдана Бабенка до етики Теофана Прокоповича «Теофан Прокопович і його виклад перипатетичного морального вчення» [Теофан Prokopowicz i jego wykład z perypatetycznej nauki moralnej (1708)] (10 с.), де коротко окреслено життя Теофана Прокоповича, його філософські й етичні погляди. Також описано принципи видання тексту етики.

© М. Симчич, 2025

¹ Проект завершився у березні цього року.

• Латинський (критичний) текст етики Прокоповича «Четверта здатність перипатетичної науки – етика або наука про звичай» [*Philosophiae peripateticae facultas quarta ethica sive scientia morum*] (76 с.).

• Вступна стаття Богдана Бабенка до етики Михайла Козачинського «Михайло Козачинський і його курс етики» [*Michael Kozaczynski i jego wykład z etyki (1740)*] (13 с.), де коротко розглянуто біографію Козачинського, його викладання у КМА й особливості курсу етики Козачинського, зокрема джерела, використані Козачинським у його етиці.

• Вступна стаття Миколи Федяя до етики Михайла Козачинського «В пошуку оригінального тексту: критичне видання твору “*Philosophia moralis seu ethica*” Михайла Козачинського 1740 р.» [*W poszukiwaniu oryginalnego tekstu: krytyczna edycja dzieła «Philosophia moralis seu ethica» Michaela Kozaczynskiego z 1740 r.*] (27 с.), тут викладено текстологію етики Козачинського та особливості критичного видання.

• Латинський (критичний) текст етики Козачинського «Моральна філософія або етика» [*Philosophia moralis seu Ethica*] (157 с.).

• Зміст обох курсів відповідно до основних рукописів (3+3=6 с.)

• Іменний покажчик (5 с.)

• Здебільшого однорівневий (місцями дворівневий) предметний покажчик (5 с.)

• Розгорнутий загальний зміст (7 с.)

Розподіл роботи над виданням, як зазначено на сс. 18 і 143, був таким. Ярослава Стратій зробила первинну транскрипцію обох текстів. Подальше зіставлення з іншими рукописами та впорядкування критичного тексту здійснили Богдан Бабенко (курс Прокоповича) та Микола Федяй (курс Козачинського). Олександр Киричок виконав технічну роботу з верстання видання.

На жаль, у книзі бракує загальної передмови, де було б описано основні принципи видання і вибору текстів. Але, знаючи могилянські філософські курси та історію їх дослідження, можна легко здогадатися про резони, якими користувалися упорядники. Хочу запропонувати своє пояснення.

На сьогоднішній момент збережено більше сотні рукописів могилянських філософських курсів. Ці рукописи, оскільки часто один текст збережений у кількох примірниках, представляють 31 філософський курс, викладений у КМА з 1639 по 1753 роки. Стандартно могилянський філософський курс складався з чотирьох частин: діалектика, логіка, фізика і метафізика. Етика як частина філософського курсу з'являється у КМА досить пізно, її починають стабільно викладати з 1730-х.

На тепер етика збереглася в дев'яти могилянських курсах:

1. Курс Теофана Прокоповича 1706/07–1707/08 навч. рр.²
2. Курс Стефана Калиновського 1729/30–1730/31 навч. рр.
3. Курс Сильвестра Кулябки 1737/38–1738/39 навч. рр.
4. Курс Михайла Козачинського 1739/40–1740/41 навч. рр.
5. Курс Михайла Козачинського 1741/42–1742/43 навч. рр.
6. Курс Михайла Козачинського 1743/44–1744/45 навч. рр.

² Досі немає певності щодо часу викладання філософського курсу Теофаном Прокоповичем. Можливі два варіанти: 1706/07–1707/08 або 1707/08–1708/09 навч. рр. На теперішній момент маємо більше підстав на користь того, що Прокопович читав філософію у 1706/07–1707/08 навч. рр.

7. Курс Георгія Кониського 1747/48–1748/49 навч. рр.
8. Курс Георгія Кониського 1749/50–1750/51 навч. рр.
9. Курс Георгія Щербацького 1751/52–1752/53 навч. рр.³

Частина курсів етики вже була опублікована. Зокрема, у перекладі російською Марія Кашуба видала етики з курсів Калиновського, Кулябки, третього курсу Козачинського і другого курсу Кониського [Кашуба 1987]. Крім того, у перекладі українською Марія Кашуба видала етику другого курсу Кониського [Кониський 1990]. Обидва видання містять тільки текст перекладу – текст оригіналу відсутній.

Таким чином, є чотири етики, які досі не були опубліковані ні як переклад, ні як критичне видання оригіналу – це етики з курсу Прокоповича; першого і другого курсу Козачинського; першого курсу Кониського; курсу Щербацького.

Тут потрібно зробити одне уточнення. Етика Прокоповича вже була перекладена, але дуже частково. Вона з'явилася у виданні філософського курсу Прокоповича 1980 року [Прокопович 1980]. Однак проблема цього видання в тому, що переклад курсу Прокоповича був зроблений виключно за одним рукописом – це рукопис Інституту рукопису Національної бібліотеки ім. В. Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф. 301п, №43⁴. Цей рукопис неповний і сильно пошкоджений. Тут представлено тільки невеликий фрагмент етики – чотири рукописних аркуші, що містять початок курсу: арк. 250r–253v. Тепер ми знаємо, що це становить 13% Прокоповичевого курсу етики.

Оскільки філософський курс Прокоповича вирізняється з-поміж інших могилянських курсів певною своєю оригінальністю, то для дослідників було важливо відшукати повний текст цього курсу. Другий рукопис курсу Прокоповича знайшов Костянтин Суторіус у Санкт-Петербурзі 2007 року. Це рукопис (Російська народна бібліотека, ф. СПб дух. сем., № 64) є гарної якості і містить всю логіку і першу частину фізики. Знахідка дуже важлива, оскільки уможливила доступ до деяких фрагментів, відсутніх чи пошкоджених у київському рукописі. Однак, на жаль, цей рукопис також не містить всього тексту курсу – метафізика й етика далі залишилися недоступними для наукового дослідження.

Вихід був знайдений опосередкованим шляхом: утрачені частини курсу Прокоповича можна реконструювати за іншим могилянським курсом: першим курсом Георгія Кониського. Георгій Кониський читав філософію у КМА двічі: у 1747/48–1748/49 і в 1749/50–1750/51 навч. рр. Свій перший курс він прочитав повністю за Прокоповичем. Про це говорить не тільки порівняння цього курсу з курсом Прокоповича, але й передмова Кониського, де він зазначає, що серед усіх його попередників у КМА він найбільше цінує Теофана Прокоповича. На тепер відомо тільки про один рукопис першого курсу Кониського: Російська державна бібліотека (далі – РДБ), ф. 152, №130. Цей рукопис було використано при виданні фрагментів курсу Прокоповича: вступ до курсу [Прокопович 2020] і розділу про нескінченність [Симчич 2019]. Використання тексту філософського курсу Кониського при критичному виданні курсу Прокоповича уможливило проведення достатньо глибокого порівняльного аналізу цих двох курсів. Виявилося, що перший курс Кониського майже до-

³ Найімовірніше, етика була прочитана також Єронімом Миткевичем у курсі 1733/34–1734/35 навч. рр., оскільки про це заявлено на титульній сторінці курсу. Однак його курс не зберігся в повному обсязі (тільки діалектика і частина логіки), текст етики відсутній.

⁴ На той момент це відділ рукописів Центральної наукової бібліотеки Академії Наук УРСР. Тодішній шифр рукопису ДА/п43.

слівно відтворює курс Прокоповича і тому може вважатися одним зі списків цього курсу. Але порівняльний аналіз показав також іншу особливість рукопису РДБ, ф. 152, №130 – величезну кількість мовних помилок. Тому реконструкція тексту курсу Прокоповича на основі рукопису РДБ, ф. 152, №130 можлива, але вона потребує особливої уважності й обережності.

Порівняльний аналіз курсів Теофана Прокоповича та першого і другого курсів Георгія Кониського, здійснений мною у 2019 році [Симчич 2019], показав ще одну особливість. У своєму другому курсі Георгій Кониський також сильно залежить від курсу Прокоповича. Залежність другого курсу Кониського від Прокоповича значно менша, ніж у випадку його першого курсу, але все одно великі частини тексту було переписано з Прокоповича.

Упорядники рецензованого видання вирішили скористатися такою можливістю і для видання тексту етики курсу Прокоповича використали перший курс Георгія Кониського. Так рукопис РДБ, ф. 152, №130 став основою для цього видання. Як зазначає в передмові Богдан Бабенко, упорядники переважно користувалися саме цим рукописом, але додатково використовували рукопис ІР НБУВ, ф. 301п, №43, де збережений фрагмент оригінального курсу Прокоповича, а також рукописи ІР НБУВ, ф. 312 №635 і ф.301п, №51, в яких представлено другий курс Кониського, що частково збігається з Прокоповичевим.

Опублікований текст етики Прокоповича зовсім невеликий за розміром, але він дає багато цікавої інформації про погляди молодого Прокоповича і його манеру викладання. Дослідникам добре відомі пропротестантські симпатії Прокоповича. Лютеранські впливи помітні протягом усього його життя, починаючи від теологічного курсу, який він прочитав у КМА на початку 1710-х рр. Виникають питання, коли в нього з'явилися ці симпатії і що конкретно на нього вплинуло. Існували припущення, що Прокопович, перервавши через конфлікт своє навчання в єзуїтів у Римі, 1701-го тікає з Італії в Україну через північ Німеччини, де знайомиться з лютеранськими інтелектуалами. Це припущення досі не знайшло документального підтвердження. Але публікація тексту етики й дослідження Богдана Бабенка дозволяють зробити дещо інші припущення.

Богдан Бабенко ідентифікує єдине основне джерело курсу етики Прокоповича – це «Cursus philosophicus» паризького еkleктичного аристотеліка Євстахія від св. Павла⁵. Цей автор (світське ім'я Осташ Аселін – Eustache Asseline) жодним чином не був протестантом. Він католик і належав до ордену цистерціанців, точніше – до його відгалуження фельятинців. Його курс, що вийшов друком за сто років до курсу Прокоповича (1609) – це один із перших прикладів жанру *cursus philosophicus*, всеохопного філософського підручника, коли під однією обкладинкою записано все, що мало диктуватися на лекціях у філософському класі університету. Курс Євстахія мав значний вплив. Навіть Рене Декарт писав, що збирається видати щось схоже, але відповідно до постулатів своєї власної філософії. Прокопович викладає етику в КМА за Євстахієм від св. Павла. При цьому, на відміну від багатьох інших могилянських професорів, він не переписує з Євстахія, а переказує його текст і доповнює своїми прикладами і поясненнями. Манера викладання Прокоповича і його творчий підхід потребують дальшого дослідження. Але можна сказати точно, що 1708 року Проко-

⁵ Про це пише Богдан Бабенко у вступній статті до публікації критичного тексту етики Прокоповича в рецензованому виданні, а також у статті [Babenko 2024a].

пович орієнтувався на католицьких, а не на протестантських авторитетів. Скидається на те, що зміна його світоглядних орієнтирів відбулася вже після Полтавської битви, коли Прокопович почав пристосовуватися до пропротестантських поглядів Петра І. Тому в курсі теології, прочитаному після Полтавської битви, та особистого знайомства Прокоповича з Петром І, лютеранські ідеї представлені добре. Запропоноване мною пояснення, засноване на знахідці Богдана Бабенка й на нововиданому тексті етики, звісно, є гіпотезою. Наступні дослідження зможуть її підтвердити чи спростувати.

Отже, враховуючи важливість особи Прокоповича і його оригінальність у способі викладання, вибір його курсу етики упорядниками рецензованого видання анітрохи не дивує. Але чому вони вирішили зупинитися на курсі Козачинського, який не вирізняється ні оригінальністю, ні вагою постаті автора? На мою думку, вибір цього курсу і запропонований варіант його видання заслуговує не менше уваги, ніж у випадку з Прокоповичем. У підбірці перекладів могилянських етик, яку видала Марія Кашуба 1986 року, упорядниці і перекладачка зупинилася на третьому курсі Козачинського, перший і другий курс опинився поза увагою. Однак саме перший курс добре показує той підхід до викладання філософії, який сповідував Михайло Козачинський і який буде використано в його наступних курсах. Щоб це пояснити, мушу коротко зупинитися на особливостях викладання Михайла Козачинського.

Михайло Козачинський – унікальний професор у КМА, який прочитав три філософські курси. Він був студентом КМА, прослухав філософський курс Амвросія Дубневича 1727/28–1728/29 навч. рр.⁶. Після закінчення навчання у 1733 році, на прохання Митрополита Карловського і Белградського його відрядили до Карловців Сремських у Сербію для створення колегіуму на взірєць КМА. У Сербії Козачинський займався викладацькою роботою, але до викладання філософії не дійшов – зупинився на курсі риторики. Після повернення до Києва прийняв чернечий постриг під ім'ям Михайла і невдовзі приступив до викладання у КМА. Коли він провадив лекції з філософії, то переважно послуговувався другим курсом Амвросія Дубневича, який слухав, буди студентом. Однак використання Козачинським курсу Дубневича досить творче – він його комбінує з іншими поки не ідентифікованими текстами [Симчич 2009: 60-61]. Однак у курсі Дубневича не було етики, адже її на той час не було прийнято викладати в КМА. Тому тут Козачинський не міг спиратися ні на Дубневича, ні на усталену могилянську традицію. Тут він мусив користатися якимись іншими текстами, але підхід у їхньому використанні він застосовує той самий, що й до інших частин філософського курсу, – комбінування кількох текстів. Усі ці тексти завдяки сучасним можливостям вдалося відшукати Богданові Бабенку.

Курс етики Михайла Козачинського базується на курсах трьох французьких авторів:

1. Le Rées, Franciscus. *Cursus philosophicus in quatuor tomos distributus. Tertia pars philosophiae, quae est ethica seu moralis*. Vol. 2. 3 vols. [Parisi 1642].
2. Barbay, Petrus. *In universam Aristotelis philosophiam introductio* [Parisiis 1676].
3. Duhan, Laurentius. *Philosophus in utramque partem, sive selectae et limatae difficultates in utramque partem, cum responsionibus, ad usum scholae* [Parisiis 1697].

⁶ Зберігся запис філософського курсу Дубневича, зроблений Мануйлом Козачинським (Мануйло – хресне ім'я Михайла): ІР НБУВ, ф. 307, №452.

Крім того, як з'ясував Микола Федяй, у своїй етиці Козачинський використовує, щоправда, зовсім побіжно, курс Прокоповича. Використання Козачинським текстів інших авторів має свої особливості. Він рідко переказує і здебільшого переписує, часом у переписаний текст вносить свої правки чи доповнення. Вражає, наскільки активно він комбінує ці тексти: місцями пів речення може належати одному автору, а пів – іншому. Тому з текстологічної перспективи важливо цю особливість роботи автора з текстом певним чином зафіксувати і наочно представити. Микола Федяй, який упорядковував критичний текст Козачинського, поставив собі за мету бути максимально детальним і всі приклади запозичень відобразити в критичному тексті. Щоб цього досягнути, довелося виявити значне новаторство.

Критичний текст курсу етики Михайла Козачинського відображає ті вимоги, які традиційно ставлять перед критичним текстом: на основі рукописів передати текст, який мав би найближче відповідати авторському, при цьому за допомогою критичного апарату зафіксувати особливості кожного з рукописів. Курс Козачинського збережений у двох рукописах ІР НБУВ, ф. 306, №126 і №127. Для відображення в критичному апараті першому з них було присвоєно позначення А, другому – В. Відповідно критичний апарат відображає ті різночитання, які існують між цими рукописами.

З іншого боку, треба було відобразити, як текст різних джерел був використаний у курсі Козачинського. Щоб це подати, М. Федяй використовує два типи шрифту: перший – прямий із засічками і другий – рублений курсив. Перший було використано для тексту, запозиченого Козачинським, другий – для оригінального або принаймні для такого, чиє походження не встановлено. Щоби передати, де закінчується текст, узятий з одного джерела, і де починається текст з іншого, було використано чотири види дужок, що відображають чотири джерела Козачинського. Унизу сторінки через звичну систему нумерованих виносков подано відсилки до відповідних джерел (*apparatus fontium*).

Крім того, М. Федяй використовує два типи критичного апарату (*apparatus criticus*). У першому з них (що відображений безпосередньо під основним текстом) позначено різночитання між двома рукописами. У другому (розміщеному під першим) позначено відмінності між текстом Козачинського і текстом джерел, якими користувався київський професор. Завдяки такій системі вдалося відобразити навіть найменші зміни, які вносив київський професор. Наприклад, зміну однієї граматичної форми слова на іншу чи пропуск титулів авторитетів, на які посилалися французькі джерела Козачинського. Хочу сказати, що підхід, застосований М. Федяєм, є вельми новаторським. Існують прецеденти, коли упорядник критичного тексту користувався двома шрифтами, щоб відрізнити оригінальніший текст від запозиченого. Наприклад, Лоренцо Мініо-Палуелло здійснив видання перекладу «Категорій» Арістотеля, званого як «*Editio composita*» (латинський переклад Боеція з пізнішими доповненнями). Тут упорядник виділяє більшим шрифтом текст пізнішого походження, а текст Боеція залишає стандартним. Натомість варіант, запропонований М. Федяєм, дає можливість не тільки вирізнити запозичений текст, але й бачити його походження.

Проведена М. Федяєм робота з упорядкування критичного тексту позначена ретельністю і педантизмом. Та крім цього хотілося б відзначити його текстологічні спостереження. У своїй вступній статті він не тільки досить детально й чітко пояснює правила видання тексту, але подає цінну текстологічну інформацію. На підставі помилок у рукописах він доводить, що один із рукописів записаний на слух, а інший переписаний з невідомого джерела. Встановлює, якими конкретно виданнями курсів

Ле Ре й Дюана користувався Козачинський. Пояснює особливості змін, які вносить Козачинський.

Варто додати, що крім текстологічної вступної статті до етики Козачинського, яку написав М. Федяй, у виданні є дві статті вступного характеру, написані Б. Бабенком. Перша з них передує тексту Прокоповича, друга – тексту Козачинського. Обидві статті мають однакове призначення – ознайомити польського читача з посталями Прокоповича й Козачинського, їхнім життям, філософськими поглядами, а також особливостями курсів етики кожного з них. Обидві статті досить короткі, але надзвичайно інформативні. У стислому викладі тут дуже чітко й цікаво подано всю необхідну інформацію для читача, який має перше знайомство як із Прокоповичем і Козачинським, так і з КМА як такою.

Загалом потрібно відзначити, що рецензоване видання стало можливим завдяки злагодженій колективній роботі. Первинну роботу по відчитуванню обох текстів виконала Ярослава Стратій – дуже досвідчений дослідник могилянських рукописів. Особливо важливою й важкою була її робота з транскрибування рукопису РДБ, ф. 152, №130 – єдиного рукопису, в якому представлено більшу частину тексту Прокоповича. Проблеми цього рукопису: поганий почерк, граматичні помилки й дуже часто алогічна пунктуація. Усі ці виклики треба було здолати, щоб зрозуміти сенс розшифрованого тексту, без чого неможливе жодне критичне видання. Виконана Ярославою Михайлівною робота уможливила дальшу працю молодих дослідників, Б. Бабенка і М. Федяя. Останній провів фантастичне текстологічне дослідження й абсолютно новаторське подання тексту. Але його робота стала можливою завдяки Б. Бабенку⁷, який відшукав усі основні джерела курсу Козачинського. Бабенко, чия дисертація присвячена курсам етики КМА, визначив джерельну базу всіх могилянських курсів етики, а також специфічні особливості кожного курсу. І нарешті в публікуванні такої роботи особливою є заслуга Олександра Киричка. Можу сказати з власного досвіду, що видання тексту, де критичний апарат прив'язаний до номерів рядків, є надзвичайним викликом для верстальника. О. Киричок упорався з цим викликом бездоганно. Текст гарно лежить на сторінці, при його перегляді я не помітив жодних помилок чи недоречностей. І, звісно, видання було б неможливе без величезної організаційної роботи Стефена Губера, керівника проєкту *Polonica Philosophica Orientalia*.

Щоб рецензія не перетворилася на панегірик, мушу вказати на кілька моментів, які я вважаю не зовсім доречними. Насамперед це брак загальної передмови. У книзі не пояснено, чому ці два тексти опинилися під однією палітуркою, яким задумом і редакційними принципами керувалися видавці, коли вибрали саме ці два тексти. Без такого пояснення може скластися враження, що Прокопович і Козачинський були видані в одній книжці просто з міркувань поліграфічної прагматики.

Ще однією деталлю є зовсім нетиповий знак леми (:). Знак леми використовується для позначення в критичному апараті того слова чи фрагменту тексту, до якого звернений коментар. Найпоширенішим знаком леми є квадратна дужка, що закривається (]). Інколи використовують просто пряму вертикальну риску (|). Натомість двокрапка, використана в цьому виданні, є зовсім незвичною. Припускаю, що такий варіант було використано в інших виданнях оригінальних текстів XVII–XVIII ст. у серії *Polonica Philosophica Orientalia*, тому він є і в цьому виданні.

⁷ Про джерела курсу етики Козачинського Бабенко детально пише у статті [Babenko 2024b].

На завершення хочу сказати, що якісне критичне видання могилянських текстів, як і будь-яких інших оригінальних текстів з історії філософії України, – велика подія. На відміну від перекладів, які містять значну складову дослідницької інтерпретації, кричні тексти – це той матеріал, з яким можуть протягом тривалого часу працювати дослідники з будь-якої країни світу. Так би мовити, ці публікації мають необмежений термін придатності. Тут мушу повторити банальність – якісне історико-філософське дослідження має базуватися на оригіналах текстів, тож ці тексти мають бути доступними.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Кашуба, М. (Ред.). (1987). *Памятники этической мысли на Украине XVII - первой половины XVIII ст.* Киев: Наукова думка.
- Кониський, Г. (1990). Моральна філософія, або етика. In Г. Кониський, *Філософські твори: у двох томах* (Т. 1, с. 385-474). (М. Кашуба, Пер.). Київ: Наукова думка.
- Прокопович, Т. (2020). In *universam philosophiam prooemium*. (М. Симчич, Пер.). *Sententiae*, 39(1), 109-125. <https://doi.org/10.31649/sent39.01.109>
- Прокопович, Ф. (1980). Етика, або наука про звичаї. In Ф. Прокопович, *Філософські твори: у 3 тт.* (Т. 2, с. 503-514). (М. Рогович & В. Нічик, Ред.). Київ: Наукова думка.
- Симчич, М. (2009). *Philosophia rationalis у Києво-Могилянській академії. Компаративний аналіз курсів логіки кінця XVII - першої половини XVIII ст.* Вінниця: О. Власюк. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/530>
- Симчич, М. (2019). Критичне порівняльне видання текстів Теофана Прокоповича і Георгія Кониського про нескінченність і їхніх наявних українських перекладів. *Sententiae*, 38(1), 41-121. <https://doi.org/10.22240/sent38.01.041>
- Babenko, B. (2024a). Siedemnastowieczny arystotelizm paryski w nauczaniu etyki w Akademii kijowsko-mohylańskiej: Wykłady młodego Teofana Prokopowicza (1708). In D. Viliūnas & S. Huber (Eds), *Filozofowie Rzeczypospolitej w kulturach Polski, Litwy, Białorusi i Ukrainy. Konteksty geograficzne i koncepcyjne* (s. 489-508). Warszawa: Sub lupa.
- Babenko, B. (2024b). Z badań nad migracją arystotelizmu chrześcijańskiego. Wykłady etyczne Michaela Kozaczynskiego w Akademii kijowsko-mohylańskiej (1739-1745). In D. Viliūnas & S. Huber (Eds), *Filozofowie Rzeczypospolitej w kulturach Polski, Litwy, Białorusi i Ukrainy. Konteksty geograficzne i koncepcyjne* (s. 509-545). Warszawa: Sub lupa.
- Huber, S. (Ed.). (2024). *T. Prokopowicz, Ethica sive scientia morum, M. Prokopowicz, Philosophia moralis seu Ethica*. Warszawa: Sub lupa.

Одержано 19.01.2025

REFERENCES

- Babenko, B. (2024a). Siedemnastowieczny arystotelizm paryski w nauczaniu etyki w Akademii kijowsko-mohylańskiej: Wykłady młodego Teofana Prokopowicza (1708). In D. Viliūnas & S. Huber (Eds), *Filozofowie Rzeczypospolitej w kulturach Polski, Litwy, Białorusi i Ukrainy. Konteksty geograficzne i koncepcyjne* (s. 489-508). Warszawa: Sub lupa.
- Babenko, B. (2024b). Z badań nad migracją arystotelizmu chrześcijańskiego. Wykłady etyczne Michaela Kozaczynskiego w Akademii kijowsko-mohylańskiej (1739-1745). In D. Viliūnas & S. Huber (Eds), *Filozofowie Rzeczypospolitej w kulturach Polski, Litwy, Białorusi i Ukrainy. Konteksty geograficzne i koncepcyjne* (s. 509-545). Warszawa: Sub lupa.
- Huber, S. (Ed.). (2024). *T. Prokopowicz, Ethica sive scientia morum, M. Prokopowicz, Philosophia moralis seu Ethica*. Warszawa: Sub lupa.

- Kashuba, M. (Ed.). (1987). *Monuments of ethical thought in Ukraine in the 17th– the first half of the 18th centuries* (M. Kashuba, Transl.). [In Russian]. Kiev: Naukova dumka.
- Konyskyi, H. (1990). Moral philosophy, or ethics In H. Konyskyi, *Philosophical works: in two volumes* (Vol. 1, pp. 385-474). (M. Kashuba, Transl.). [In Ukrainian]. Kyiv: Naukova dumka.
- Prokopovych, F. (1980). Ethics, or science on morals. In F. Prokopovych, *Philosophical works: in three volumes* (Vol. 2, pp. 503-514). (M. Rohovych & V. Nychyk, Eds). [In Ukrainian]. Kyiv: Naukova dumka.
- Prokopovych, T. (2020). In universam philosophiam prooemium. (M. Symchych, Transl.). [In Latin and Ukrainian]. *Sententiae*, 39(1), 109-125. <https://doi.org/10.31649/sent39.01.109>
- Symchych, M. (2009). Philosophia rationalis in the Kyiv-Mohyla Academy. The comparative analysis of logical courses in the end of the 17th - the first half of the 18th century. [In Ukrainian]. Vinnytsa: O. Vlasuk. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/530>
- Symchych, M. (2019). Critical comparative edition of Teofan Prokopovych's and Georgii Konyskyi's texts on infinity and their Ukrainian translations. [In Latin and Ukrainian]. *Sententiae*, 38(1), 41-121. <https://doi.org/10.22240/sent38.01.041>

Received 19.01.2025

Mykola Symchych

New Critical Editions of Mohylian Ethical Courses: Teofan Prokopovych and Mykhailo Kozachynskyi. Huber, S. (Ed.). (2024). *T. Prokopowicz, Ethica sive scientia morum; M. Kozaczynski, Philosophia moralis seu Ethica*. Warszawa: Sub lupa.

Review of Huber, S. (Ed.). (2024). *T. Prokopowicz, Ethica sive scientia morum, M. Prokopowicz, Philosophia moralis seu Ethica*. Warszawa: Sub lupa.

Микола Симчич

Нові критичні видання могилянських курсів етик: Теофан Прокопович і Михайло Козачинський. Huber, S. (Ed.). (2024). *T. Prokopowicz, Ethica sive scientia morum; M. Kozaczynski, Philosophia moralis seu Ethica*. Warszawa: Sub lupa.

Огляд книги Huber, S. (Ed.). (2024). *T. Prokopowicz, Ethica sive scientia morum, M. Prokopowicz, Philosophia moralis seu Ethica*. Warszawa: Sub lupa.

Mykola Symchych, PhD in philosophy, a researcher at the H. S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv).

Микола Симчич, к. філос. н., науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України.

e-mail: msymchych@gmail.com
